

Tímármesterség Hódmezővásárhelyen

MARKOS GYÖNGYI
(Makó, József Attila Múzeum)

Bevezetés

A bőr megmunkálása egyik legrégebbi ága kézműves foglalkozásunknak. Iparszerű előállításán kívül a bőr kikészítésével és feldolgozásával egyszerű paraszt- és pásztor-emberek is foglalkoztak.

Hódmezővásárhely gazdasági élete alapvetően agrár jellegű. A 18. századi (visszatelepülés utáni) iparfejlődésre jellemző, hogy azok az iparágak fejlődtek erőteljesebben, amelyekhez a megfelelő nyersanyag helyben biztosított volt (bőr, prém, faggyú), valamint a lakosság mindennapi szükségleteit elégítették ki (tímár, szűcs, csizmadia stb.). A kézműves kisiparosok jelentős szerepet játszottak a lakosság ellátásában.¹

A bőr kikészítésével és egyszerűbb lábbelik készítésével foglalkozó mesteremberek a tímárok és a vargák. Szokták őket „fehér” illetve „vörös” tímár néven is emlegetni. Nevüket a bőrkikészítés két különböző eljárásának eredményeként keletkezett bőr színéről kapták.

A *tímár* szó első biztos magyarországi említése 1240-ből származik, jelentése „sutor”, azaz „lábbeli varró”. „Középkori gyakorlat szerint a lábbeli varró maga készítette ki a lábbelikhez szükséges bőroket. A tímárok esetében ez keleti módra, timsóval megdolgozott fehérbőr kikészítését jelentette. A 14. század végétől kezdve az addig ‘bőrkikészítő’ és ‘lábbeli varró’ kettős jelentésű tímár szónak fokozatosan gyengül a lábbeli varró jellege, és inkább a bőrkikészítő jelentése erősödik meg. Ugyanebben az időben (1387) a *varga* szó tűnik fel, mégpedig – mint egykor a tímár – a lábbeli varró és bőrkikészítő kettős értelmében. Ehhez a szóhoz kapcsolódik a nyugati hatásra általánossá váló, cseres bőrkikészítési mód, és olyan európai eredetű lábbelik, mint a középkori saru, cipellő stb. A régi módra timsós bőrt készítő és lábbeli varró tímár munkája a bőrkikészítés mellett a legolcsóbb lábbeli, a bocskor és a talp megmunkálására korlátozódott. Amikor a hódoltság korában az oszmán–török hatású, új divatú csizma a vargákat szorította a bőrkikészítés felé, ezek gyakran ellentétbe kerültek a korábban hasonló utat megjáró tímárokkal... A múlt századra a tímárok timsós és a vargák cseres kikészítése fokozatosan összemósodni látszik”² – írja Gáborján Alice. Ezzel magyarázható, hogy az iratokban, feldolgozásokban gyakran felváltva szerepel a tímár, ill. a *varga* szó. A két kifejezés egymás melletti használatáról konkrét vásárhelyi példát is tudok említeni. Az 1824-ben érvényesített Magyar Tímár Ifjú Társaság Artikulusában a latin *cerdo* (tímár) zárójeles megjegyzésként olvasható a következő: „köznyelven cserző vargáknak vagy magyar tímároknak nevezettek” felsorolás mellett.³

A cserzés által kapott bőr jó minőségű. Ez az eljárás őrzi meg legjobban az anyag rugalmasságát, a rostkötegek épségét. Hazánkban leggyakrabban tölgyfakéregből, ill.

¹ Eperjessy G. 1967. 38.

² Gáborján A. 1982a. 289-290.

³ A Betsületes Magyar Tímár Ifjú Társaság Articulusa, 1823. TJM 73.47.6.

tölggyubacsból készült cserzőanyagot használtak, de alkalmazták a fűz-, nyár-, gesztenye-, fenyőfa kérgéből készült cserlét is.⁴

A 18. századtól figyelhető meg a varga mesterség kétfelé válása. A *magyar vargák* bőrt készítettek ki mesteremberek (csizmadiák, szíjártók) számára, készítettek egyszerű lábbeliket (bocskort, bakancsot, sarut), valamint javították azokat. A *német vargák* finomabb, nyugatibb divatú lábbelik (női fűzős saru, női- férfi cipő, női- férfi papucs) készítésével foglalkoztak. Mesterségük a 19. században összemosódott a cipészekével.⁵

A timsóval, kutyaurülékkel és szömörccével dolgozó, puha bőrt (*szattyán*, kordován) előállító tímár neve *tobakos*. A magas technikai színvonalú török bőrkikészítés hatását kell látni a tímármesterség ezen ágában. Létére a Tabán városrész neve is utal.

A céh története

Szeremlei Sámuel kutatásaiból tudjuk, hogy Hódmezővásárhelyen „a hivatalos iratok legelőször tímár (1766) Fazekas Mihályt nevezik meg, aki 120 frton házat vett, aztán Bernát zsidó (1770) és Szabó István cserző varga mester (1774) neveikre találunk. Néhány évvel később a hivatalos összeírás ezt a hét varga mestert jegyezte fel: Matheidesz András, Szűcs János, Tornyai József, Matula, Szatmári Ferenc, Báriczki András, Varga János, kikhez még hat legény tartozott.”⁶ A 19. század elejéből maradt fenn Suszter János, Szabó János, Komáromi István és Lénárt József neve.⁷

Pozsár István szerint a vásárhelyi vargáknak „első harminc pontból álló levelük 1733-ból való. 1822-ben újabb szabadalmi levelet kapnak 49 articulusban.”⁸

Bálint Sándor szerint a vásárhelyi mesterek 1822-ig az 1774-ben alakult szegedi tímár céhhez tartoztak.⁹ Ez utóbbi tényt látszik igazolni a hódmezővásárhelyi tímár céh protocolluma, mely szerint 1823-ban kaptak privilégiumot, s a legelső céhgyűjtést az év október 17-én tartották.¹⁰

Alapító tagok voltak: Nemes Makola János, Vajnai Ferenc, Goby Márton, Dura Péter, Tóth János, Asztalos Istvány, Betsei Péter, Budai Péter, Kovács József, Makola György, Hegedűs Ferenc, Budai Pál, Asztalos Ferenc, Gobi János, Dura János, Szekuritz Dániel, Szűcs János. A céh első tisztviselői – akik a maradék esztendőre fizetést nem kaptak – a következők lettek: első céhmester: Nemes Makola János, alcéhmester: Goby Márton, atyamester: Tóth János, jegyző: Asztalos Ferenc, szolgálómester: Dura János. 1824-re megválasztott tisztviselők: első céhmester Goby Márton, alcéhmester: Asztalos István, atyamester: Szekuritz Dániel. A tisztviselők fizetése („melly fizetések és jutalmak mind addig úgy maradandók legyenek, még a' czéhbeli cassajövedelem azokk nagyobbítását engedni nem fogja”): főcéhmesternek 6, alcéhmesternek 4, atyamesternek és jegyzőnek 3, szolgálómesternek 1 ezüsfórint.

⁴ Csiba É. 1975. 7.

⁵ Gáborján A. 1982b. 488-489.

⁶ Szeremlei S. 1911. 394.

⁷ Uo. 394-395.

⁸ Pozsár I. 1912. 100.

⁹ Bálint S. 1977. 316.

¹⁰ Az H. M. Vásárhelyi Magyar Tímár Céhnek protocolluma (továbbiakban: Prot.) – TJM 73.47.7.

A céh életének irányításában a későbbiekben néhány mester meghatározó szerepet töltött be. Ők több éven keresztül részt vettek a céh vezetésében.¹¹

Asztalos István (14 év)
1824-ben alcéhmester
1825-ben atyamester
1827-ben alcéhmester
1828–1831 főcéhmester
1834–1837 főcéhmester
1843–1845 főcéhmester

Asztalos Péter (17 év)
1852–1855 jegyző
1858–1859 atyamester
1862–1863 alcéhmester
1864–1872 főcéhmester

Gobi János (16 év)
1827–1830 jegyző
1831–1832 atyamester
1834–1836 alcéhmester
1838–1842 főcéhmester
1846–1849 főcéhmester

Lázár Mihály (10 év)
1863-ban atyamester
1864–1872 alcéhmester

Rátz Sámuel (15 év)
1831–1835 jegyző
1839–1841 jegyző
1835–1836 atyamester
1843–1845 alcéhmester
1850–1853 főcéhmester

Tóth János (10 év)
1823–1824 atyamester
1827-ben főcéhmester
1843–1845 jegyző
1849-ben atyamester
1856-ben alcéhmester
1860–1861 főcéhmester

Hódmezővásárhelyen is dolgoztak német vargák, amire az árszabásokból is következtethetünk, valamint Pozsár István is tudósít róluk. Szerinte a magyar, valamint a német vargák munkájában nincs lényeges eltérés. „1827-ben ír nekik a pesti vargacéh, megkérdezvén tőlük, hogy a mesternek felveendőik remekéül mit szoktak adni. Válaszunkban ezt megírják a pestieknek s azt is, hogy köztük és a német tímárok között semmi különbség, velük egy céhet alkotnak, közös a munkájuk, közös a céhük, csak nevükben s abban van eltérés közöttük, hogy a német tímárok hét, míg ők év számra fizetik legényeiket.”¹² A protokollumban és a 19. századi iratokban nem találtam adatokat a német vargák működésére.

A tímár céh nem tartozott a nagy létszámú céhek közé, a tímárság feltételezhetően nem tartozott a keresett szakmák közé sem. Az 1788-as adatok szerint a városban 7 tímár és 1 varga működött, míg szücs 29, takács 31, csizmadia 42.¹³ Az 1828. évi országos összeírásban a következő adatok találhatóak: tímár 13, 6 segéd; varga 1, a nagyobb létszámú szücsök (34), takácsok (52), csizmadiák (66) mellett.¹⁴ A tímár céh korlátozta az inasfelvételt. Az 1824-ben hozott céhgyűlési határozat szerint minden mesternek csak egy-egy inasa lehetett.¹⁵ Néhány évvel később (1829) „voksnak többsége aba határozódot

¹¹ Uo.

¹² Pozsár I. 1912. 100.

¹³ Rákos I. 1984. 494.

¹⁴ Barta L. 1981. 26.

¹⁵ Prot.

hogy az ifjab mester emberek az 3 esztendőig nem fog szabad inasokat felfogadni.”¹⁶ Az inas írástudó, becsületes szülőktől való legyen. Az esetleges kárt a szülő vállalja. A keresztelő levél a céhládában legyen elhelyezve – írta elő a céhgyűlési határozat.¹⁷ Részletesen szabályozta az inaséveket az 1838. decemberi céhgyűlés. Kimondta, hogy aki inast akar szegődtetni „először is tétetik kötelességévé hogy azon gyermek van e már 15 Éves a szegőttetés alkalmával azt a Czéh előtt be is bizonyítsa. Másodszer az Mesterségre kívánczo gyermek a szegőttetéskor tartozik 20 váltó forintokat le fizetni a Czéh ládájába mint tanításbért, ki vévén a Maisterek fiait, azon pénz mind adig a Czéh ládájában fog tartodni, míg csak a gyermeknek a Czéhtől ki rendelt Inasi Esztendei ki nem telnek, ha bizonyos okoknál fogva Maisterjét el akarná hagyni, vagy meg szokne, vagy kárt tenne, a Czéh a dolgott vizsgálatt alá vegye, azonn feljebb ki tett summából azon Maistert, az időtt fel számítva a kárát meg vizsgálva a Czéh ládájából ki fizetődjön, vagy hogy a gyermeknek tovább nem volna kedve a Mesterséghez, a hátra maradott pénzt a többség meg ítézésére határozódik, vagy ha még a gyermeknek Mesterséghez tovább is kedve lenne a Czéh még egy Maistert rendeljen de többet nem, a hátra maradott pénzt az utóbbi Maisterjét fogja illetni a gyermek fel szabadításakor.

A mi bőr készitést illeti az Inasokra való nézve a Maistereknek önnökre hagyattatik de az is úgy számos bőrt az inasoknak nem szabad lészen készíteni.”¹⁸ Sajnos, nincs részletezve, mely bőrök készitésétől tiltották el az inast.

„A Legények számára kéz Írásban levő Regulák felolvastattak, és ezen regulák addig is, még a Ns Vármegye által erősített fognak, az illető Mester Legények által megtartandók lesznek” – rögzíti az első önálló céhgyűlés protokolluma.¹⁹ A 31 cikkelyből álló artikulus a legények munkába állását, ennek általános szabályait és erkölcsi kötelességeit fogalmazta meg. Itt került sor a szakmai feladatok megszabására is: „Mivelhogy közöttünk a Bőr készítés a Legényeknek szegődségek szerént sokásba van, s meg is engedődik, de ez még is tudokra adódik a Legényeknek, hogy a már által oda vitett Nyers Bőrt Mestere tudta nélkül megvenni, vagy Válto Bőrt készíteni, vagy valamely kikészült Bőrt festés alá felvállalni nem szabad, külömbenn ha ki tapasztalódik az ollyann Legények a Czéhnek Hét Forint büntetéssel tartoznak.” (19. c.) „A.B.M. Timár Legényeknek kötelességekbenn áll az, hogy a Hamvasra gondjok légyen, azt tisztánn tartsák, minden nap egyszer fel hányják; és a Tserbe a Bőrt leg alább háromszor napjába jól megforgassák, és a Mesterséghez való Szerszámokra gondjok légyen, azokat szokott helyekre tegyék, a Nyers Bőrt a le ásztatástól fogva a míg tökéletesen elnem készül, minden hibáktól és károktól meg őrizzék, külömbenn ha az ő vigyázatlanóságok miatt abba hiba történik, azonn kár nem mást, hanem őket fogja illetni.” (20. c.)²⁰

A vándorló legények az atyamesternél jelentkeztek munkára. Az ún. *legénysor* betartása, ill. a legények külön fogadása gyakran változott az évek alatt, jelezve, hogy munkájukra igény és szükség volt.

¹⁶ Uo. Prot.

¹⁷ Uo.

¹⁸ Uo.

¹⁹ Uo.

²⁰ Uo.

Ezek a következők:

- ha a legény pecsétos levéllel jött valamelyik mesterhez, és annak nem volt szüksége rá „azon mestertársunk azon jött legényt annak az mestertársunknak adhatja az maga tetszése szerint akinek akarja” (1830. január 10.);
- senkinek legényt magától felfogadni nem szabad (1844. október 16.);
- sem aki a városban van egy éve, sem aki pecsétos levéllel jön sor nélkül nem mehet senkihez. (1845. október 3.);
- ha a mesternek legényre van szüksége, s az olyan városban dolgozik, „a’hol pecsétos levél adása nints szokásba”, a céhmester neve alatt küldött levélre is eljöhét a legény, s „azon mester bátran el vállalhatja” (1847. október 30.);
- „törvényeink értelme szerint minden ifjú, amely időkig bé szegődik szoroson tartozik kitölteni” (1852. augusztus 20.);
- a legényeket nem szabad napszámra felfogadni, csak hét vagy esztendőszámra (1852. augusztus 20.);
- a legényeknek tilos volt a bőrök kiválogatása, mert az a mesternek kárára van. „Más különben még engettetnek ugyan a Legényeknek a kapitális bőr készítés hogyha azt páronként vehetik avagy Paraszt embereknél kapják.” (1836. március 1.)²¹

A tímár céh saját hatáskörében elhatározta, hogy a vándorlás után ún. *mestersztendőt* kell a legénynek munkával tölteni. Ez alól kivételt a mesterek fiai kaptak. „Köz akaratu meg egyezésből el végeztetett, hogy minden legény, aki az ő vándorlását el töltötte haza jövéen és a Mesterségre jutni kívánna, elébb ide haza városunkba egy esztendőtt az az Mester Esztendőtt, minek utána, ez iránt magát tisztességesen jelentené legény képpen el tölteni tartozik ki vévéen a Mesterek fijait.” (1826. január 18.) A határozatot 1837-ben oldották föl, hivatkozva arra, hogy az nincs benne az artikulusban.²²

A mestersztendő letelte után jelentkezhetett a legény a céhgyűlésben remekelésre. A remek készítését az articulus 24. cikkelye tartalmazta. Elkészítési ideje 3 hónap. Egy évben egyszer lehetett remekelésre jelentkezni. Ez alól csak a mestertárs fia volt kivétel, aki bármikor remekelhetett. Ezenkívül a mestertárs fia a taksa felét fizette, s több remeklő esetén elsőbbséget élvezett. (1834. december 17.) A céh ún. *műlátókat* rendelt a remeklő ifjú mellé, akik megszábták, melyik mester műhelyében készüljön a remek. A műlátók az ifjút remekje elkészítésében csak tanácsokkal segíthették.

Az önálló hódmezővásárhelyi tímár céh első remekelésre jelentkezett legénye Rátz Sámuel volt, akinek vándorlási ideje nem volt ki. A céhgyűlés határozata szerint „a hátra levő másfél esztendőt akár ithon Vásárhelyen, akár másutt töltse ki előbb mint sem a Remekléshez foghasson.” 1825. január 19-én jelentkezett ismét, amikor már csak 12 hét hiányzott a vándorlási idejéből. Ezt pénzzel kiválthatta. Remekbe a következő hét darab bőr elkészítését szábták meg:

- két tehénbőr, egyik *fischleder*, a másik fényes;
- egy ökörbőr bocskornak;
- két lóbőr, egyik fekete fényesen, másik fehér festetlen;
- két metszet borjúbőr: egyik *fischleder*, másik *vixleder*.²³

A remeklés bemutatása, a céhtaksa befizetése után mestertársnak fogadták a legényt, amelyet esküvel pecsételt meg az új mester. A mesterré fogadás szertartásában

²¹ Uo.

²² Uo.

²³ Uo.

1870-ben történt változás, amikor az esküt kézfogás váltotta föl. „Már több alkalommal indítványoztatott, hogy az mai kor szokásai szerint az eskü az Cébe be állott mesterekre nézve mint felesleges maradna el és e helyett tsak kézfogás alkalmaztatnék. Mely indítvány egy hangulag el fogattatott és ez után az esküt kéz fogás fogja pótolni.” (1870. december 28.)²⁴

A remekbe készítendő bőrök fajtái a 19. század utolsó harmadáig ugyanazok voltak. Akkor a bőr fölhasználóinak igénye szerint változások történtek a remekmunkában. Így például 1846-ban „Tekintetes Komiszárius Úr jelenlétibe Czéh Gyülés alkalmával meg határozódott hogy az ennek előtte szokásba volt botskoros Remek bőr helyet tartozik a Remekes azon Ökör bőrt Blanknak feketére és fényesre elkészíteni.” 1857. június 29-én határozta: „Remek kiadás végett Czéh gyűlést tartottunk, ez alkalommal határozta, hogy az eddig szokásban volt remek tehén bőrök hussolással meg szüntetődik egyedül csak faltzolással köteles a remekes tökéletesen meg hagyni a bőrt.”²⁵

Alapanyagok, technikák, termékek

A bőr feldolgozása történhetett frissen lenyúzott bőrből vagy szárítottból. A cserzésre való előkészítés alapműveletei a 19. században (a szakirodalom alapján)²⁶ a következők voltak. Az *áztatás* vagy lágyítás áztatókádakban vagy folyóvízben történt, eltávolították vele a szennyeződést, valamint a konzerváló anyagot. A *szórtelenítés* folyamata vegyi, ill. mechanikai úton történt. Részelemei: meszezés, kopasztás, húsolás, színelés. Meszezés során a meszes kádakban elhelyezett bőrről a szórt a mész lemarta. Többször is kiszedték, ill. visszarakták, forgatták a bőroket. Közben elvégezték a kopasztást: a tőkére fektetett bőrről *toszítóvással* letolták a szórt, majd ismét visszatették a meszesbe („hamvas”-ba). A húsolás célja a hájas kötőszövet leválasztása a bőrről. A tímármunka egyik legnehezebb része *húsolókéssel* történt. Színeléssel a faggyú- és izzadságmirigyeket távolították el. A színelés után jött a *pácolás*. A pác – amely kutyaganajból vagy madárürülékből készült – fellazította a rostszerkezeteket, amelynek hatására a bőr lágy lett. Ezek a folyamatok előkészítették a bőrt az érlelésre, amely timsós vagy cseres eljárással történhetett.

A *cserzés* lényege, hogy a fellazult bőr rostjai közé hatolt cserzőanyag elkülönítette egymástól a rostokat. Az anyag rugalmas maradt, ugyanakkor ellenálló lett. A cserzést *kikészítő* műveletek követték: puhították (faggyú, halzsír, irhazsír), fényezték (lenolaj, fenyőkorom), nyújtották, festették (kékberzseny, feketítő és más festékanyagok).

A 18. századi munkákat a korabeli megyei árszabások alapján ismerhetjük meg. A vásárhelyi levéltárban található témánkban a legkorábbi árszabás, amely 1743-ban keletkezett. Ez Pest-Pilis-Solt vármegye Péterffy János elnöklete alatt kialakított árszabás-gyűjteménye.²⁷ Ugyanazok a termékek szerepelnek benne, mint az 1754-ben Csongrád

²⁴ Uo.

²⁵ Uo.

²⁶ Domokos O. 1991. 71-94.

Gáborján A. 1991. 282-308.

Ferenczi I. 1927. 69-76.

Frecskay J. 1912. 37-52.

²⁷ Csongrád Megyei Levéltár Hódmezővásárhelyi Fiók Levéltára, IV. A. 1001/12.

megyében kiadott árszabásban.²⁸ Feltételezhető, hogy az első árszabás vagy mintaként került ide, vagy letelepült mesterek hozták magukkal. Ezek szerint a tímárok az alábbi árakat készítették és értékesítették:

„Legh öregebb, és jobban el készített fontos Talp bőrnek párja adassék.....	15	ft	kr	–
Egy pár tehén bőrt, avagy három esztendős Tinó bőrnek párját, ki bocskornak való.....	8	50		
Hal zsírral feketére készített, csézákra való Tehén, avagy három esztendős Tinó bőrnek párja.....	9	50		
Egy pár feketén el készített, és Magyar csizmáknak való Tehén bőrnek párja.....	8	–		
Ugyan Hal Zsírral el készített feketére festett két esztendős Tinó bőrnek párja.....	6	–		
Ugyan azon képpen kikészített esztendős borjú bőrnek párja.....	2	75		
Tíz bőrből álló egy kötés festett Legh jobb borjú bőr fekete Czipellősnek való.....	10	–		
Alább való Bőröknek olly formán mind az által el készített bőröknek kötése.....	7	75		
Hogyha valaki pedighlen egy nagy ökör bőrt hal zsírral a Tímárral ki akarja készíttetni, az ollyan bőrnek ki dolgozásáért, a vagy Tímárnak munkájáért fizetni tartozik.....	2	50		
Ha bocskorra készíti az ollyan bőrnek párjátul jutalmaztatik a Tímár munkája.....	2	–		
Egy pár tehén bőrnek munkájatul, ha hal Zsírral feketén emberül el készíti.....	2	75		
Ha pedighlen hal Zsír nélkül készíti és feketére csak festi.....	2	–		
Egy pár pithling Bőrnek munkájatul.....	1	75		
Egy esztendős borjú bőrnek párja el készíttetéstül.....	1	25		
Szopos borjú bőrnek párjátul.....	–	75		
Fontos Talpnek párja.....	–	30		
Egy pár bocskor.....	–	25		

Ebben a dokumentumban a bocskorkészítés még tímármunkaként van feltüntetve. Az 1803-as, s az azután következő árszabások²⁹ már nem tartalmazzak ilyen tételt, bizonyítva, hogy ekkor az már kizárólagosan a vargák munkája volt.

Ugyanekkor a cserző magyar vargák készítménye volt a talpnek vagy bocskornak való ökörbőr, borjú-, ló-, tehén-, tinóbőr készítése feketén vagy fehéren, valamint lábbelik (saru, kapca, bocskor, bakancs) a fenti bőrből. A német vargák készítették a tehénbőrből való, viasszal beeresztett sarut, a finomabb borjubőrből ugyanígy készült „tiszt sarut”, valamint *fischleder*ből férfi cipőt, férfi papucsot. „Fischleder vagy kordoványból Asszony Tzipő, Fekete Bőrből Asszonyoknak való paputs” stb. szerepel még a korai árszabásban.³⁰

²⁸ Csongrád Megyei Levéltár, Szeged város tanácsának iratai: Piaci árszabások, IV. A. 1003/v.

²⁹ Uo.

³⁰ Uo.

A protokollumon s az ifjúság artikulusán kívül, a Tornyai János Múzeum tulajdonában van a tímár céh ládája (ltsz.: 73.47.1.), amely fényezett fa. Elején berakásos dísz: egymásra fektetett bőrök. Fedelén üveg alatt kézírásos felirat: „Mi magyar tímárok privilégiumot nyertünk: készítettük ezen ládát Német Pál asztalos mester által az 1824. esztendőben.”

Az 1823-ból származó kerek réz pecsétnyomó felirata: „H. M. VÁSÁRHELYI M. TÍMÁR CÉH PECSÉTYE 1823”. Mezőjében szerszámokat tartó két oroszlán látható. A néhány évvel később készült pecsét felirata: „H. M. VÁSÁRHELYI – M. TÍMÁR céh petsét 1832” (ltsz.: 73.47.3.). 1875-ből származik az ipartársulat pecsétje (ltsz.: 73.47.4.).

A könyv alakú céhbehívó tábla (ltsz.: 73.47.5.) berakásos díszű. Bőrök és 1855. évszám van rajta.

Érdekességként említem, hogy a hódmezővásárhelyi tímárok 1825-ben „tüzi esz-közök”-et csináltattak, amelyet Hutiray András számtartó levele írt elő: „Annál fogva elhatározotatt, hogy a B. Czéh költségén N. S. Veres Sámuel Asztalos által tüzet oltó három vizi Puskák, és ahoz meg kívántató két vedres nagyságú három desák készíttessenek a Cé számára.” (1825. május 15.) Ezek javítására 1832-ben került sor.³¹

A mesterségek a céhrendszer bomlása után

A hódmezővásárhelyi tímár céh – a többi céhhez hasonlóan – az 1860-as években magán viselte a céhrendszer válságának tüneteit. Formailag változatlanul működött a céh, tartalmilag viszont már nem tudta ellátni feladatát, s az új gazdálkodás felé tekintettek. Forczek Zoltán a város e korszakát elemző tanulmányában épp a tímár céhet hozta fel példának az iparosság kettős arculatának bemutatásához.³²

Az 1872-es ipartörvény megszüntette a céhrendszert. A tímár céh – néhány héttel a megadott három hónapnál későbbben – alakult át ipartársulattá: 1872. június 24-én. Asztalos Péter céhmester jelentette az átalakulást: hivatalosan beszüntették a céhkönyv vezetését, az ipartársulati alapszabály kidolgozására Asztalos Péter, Lázár Mihály és Franzishti Lajos kapott megbízást.³³

A 19. század végére, a 20. század elejére rohamosan csökkent a városban dolgozó tímárok száma. 1892-ben a mészárosokkal közösen alakítottak ipartársulatot.³⁴ A hivatalos nyilvántartásban (iparlajstrom) 1874–1895 között két-három tímármester neve szerepel, ami persze nem jelenti azt, hogy ennyi mester dolgozott csak.³⁵

Hódmezővásárhelyen 1904-ben nagyszabású ipari és mezőgazdasági kiállítást rendeztek, amelynek célja elsősorban az iparosság számára megrendelések gyűjtése, szakelőadások tartása, a városi iparosság és vásárló közönség megmozgatása. A bemu-

³¹ Prot.

³² Forczek, 1990. 204.

³³ Uo. ill. Prot.

³⁴ A H.-M.- Vásárhelyi Tímár és mészáros ipartársulat alapszabályai, Hmvhely, 1892. TJM. 73.47.8.

³⁵ Csongrád megyei Levéltár Hódmezővásárhelyi Fiók Levéltára, Iparlajstrom, IV.B. 1. 1874-88; 2. 1884-1895.

tatót szakcsoportonként tartották. A bőripari szakcsoportban kevés tímár állított ki. Közülük Kolofon Pál arany, Olasz Benjámint ezüst oklevelet kapott. Banga János tímársegéd szintén ezüst oklevelet érdemelt ki termékeivel.³⁶ Ezt a kiállítást tekintem utolsó megnyilatkozási – bemutatkozási lehetőségnek a tímárok számára. A húszas évek történetének keresztmetszetét bemutató Fejérváry József már nem talált a városban tímármestert. Utolsó, de már más módszerekkel dolgozó bőrgyártó és szőrmefestő mesterként Forgách Lászlót említi.³⁷

A tímármesterség viszonylag gyors felszámolásának okát elsősorban abban látom, hogy a tímárság kifejezetten a hagyományos életmód és életforma mestersége. Ennek felszámolásával megszűnt léte. Helyét át kellett adni az új technikát és technológiát alkalmazó gyáriparnak.

IRODALOM

- BARTA László
1981 Az 1828. évi országos összeírás Szeged Vármegyében. Tanulmányok Csongrád megye történetéből V. 5–46.
- BÁLINT Sándor
1977 A szegedi nemzet II. A MFME 1976/77-2. Szeged, 315–325.
- CSIBA Éva
1975 Bőrművesség. Bp.
- DOMOKOS Ottó
1991 Bőr- és bőrfeldolgozó ipar. In.: Magyar Néprajz III. Bp., 71–93.
- EPERJESSY Géza
1967 Mezővárosi és falusi céhek az Alföldön és a Dunántúlon. Bp.
- FEJÉRVÁRY József
1929 Vásárhely története családok tükrében. Hódmezővásárhely
- FERENCZI Imre
1927 A tímármesterség Nyiregyházán. Néprajzi Értesítő XIX. 69–76.
- FORCZEK Zoltán
1990 A Hódmezővásárhelyi céhes ipar utolsó időszaka. A válság és a megszűnés évtizedei. Tanulmányok Csongrád megye történetéből XVI. 197–207.
1993 Ipar. In.: Hódmezővásárhely története II/1. Hódmezővásárhely, 201–210.
- FRECSKAY János
1912 Mesterségek szótára. Bp., 37–52.
- GÁBORJÁN Alice
1982a Tímár MNL V. Bp., 289–290.
1982b Varga MNL V. Bp., 488–489.
1991 Magyar bőr- és lábbelikészítés. In.: Magyar Néprajz III. Bp., 282–308.
- KRUZSLICZ István
1984 A mezőváros fejlődése a visszatelepülés után. In.: Hódmezővásárhely története I. Hódmezővásárhely, 382–429.
- POZSÁR István
1912 A Csongrád megyei céhek története. Csongrád
- RÁKOS István
1984 A feudalizmus utolsó évszázada. In.: Hódmezővásárhely története I. Hódmezővásárhely, 469–516.
- SZEREMLEI Sámuel
1911 Hód-Mező-Vásárhely története IV. 330–395.

³⁶ Csongrád megyei Levéltár Hódmezővásárhelyi Fiók Levéltára – 1437; A hódmezővásárhelyi 1904. évi ipari- és mezőgazdasági kiállítás iratai. 1902-1905. Végjelentés.

³⁷ Fejérváry J. 1929. 376.

Tannery in Hódmezővásárhely

GYÖNGYI MARKOS

Hódmezővásárhely is one of the largest towns in the south of the Great Plain. Though most of the inhabitants still live on agriculture, industry also plays an important role.

In Hódmezővásárhely after the Turkish occupation and 'resettling' in 1693 the development of handicraft was determined by two factors: the raw material available and the demand on the product. Generally the crafts meeting daily needs developed quickly, such as tannery, furriery, bootmaking and pottery.

This paper, divided into smaller units, focuses on the historical-ethnological data of tannery in Hódmezővásárhely.

The general preface treats the history of tannery in Hungary. Tanners and bootmakers prepared the leather and made simple footwear since the Middle Ages. By the 19th century aluminous currying of tanners and tannic currying melted into one.

Under the title Guild history the history of the tanner guild in Vásárhely is discussed. Before its foundation, 1823, it belonged to the tanner guild of Szeged organised in 1774. János Makola was the first guild master. Guild founders, leading masters are introduced. Conditions of engaging an apprentice and journeyman and of becoming a master and producing a masterpiece are discussed as well. The changes in tannery are demonstrated by the different raw materials, technology and products.

The trade law of 1872 abolished guild system. The tanner guild became a craft-union on 24 June, 1872.

By the end of the 19th century and the beginning of the 20th century the number of tanners working in the town rapidly decreased. With the decline of traditional lifestyle tannery disappeared giving its place to modern industry.